15-8-26

Núm. 33

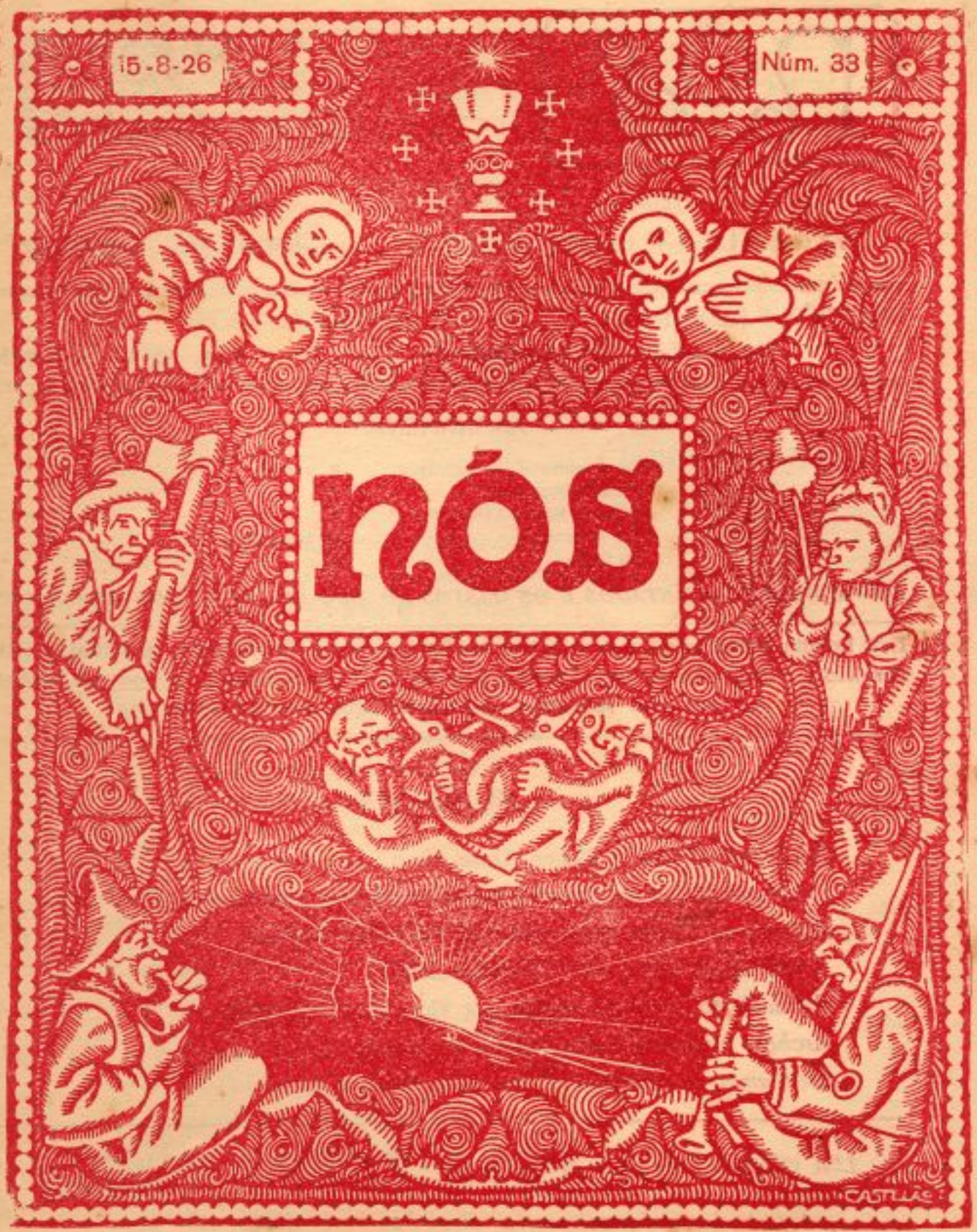

nós.

BOLETIN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

DIREITOR LITERARIO
Vicente Risco

DIREITOR ARTÍSTICO
Alfonso R. Castelao

DIREICIÓN E REDAUCIÓN
Sto. Domingo, 47 - OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Real, 36 1.º - A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce númaros, na Península	**6** pesetas.
Fora da Península	**15** ,,
Númaro solto na Península	**1** ,,
Na Arxentina	**60** centavos
En Cuba	**30** ,,

OS PAGOS SON ADIANTADOS E OS GASTOS DE XIRO DE CONTA DOS SUSCRITORES

Este boletín non pubrica mais orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideias n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

SUMARIO

Noiturnio IX, por E. Blanco Amor.

A interpretación da Historia e o valor do noso tempo, por Vicente Risco.

Alfonso do Cotón, humorista, por Magariños Negreira.

A vida na Bretaña, por R. Martínez López.

A Edade do Ferro na Galiza, por Florentino L. Cuevillas.

Archivo filolóxico e etnográfico de Galiza

Os homes, os feitos as verbas, pol-a Redaución.

LEA VOSTEDE *A NOSA TERRA* *IDEARIUM DAS IRMANDADES*

Administración Real, 36 — A Cruña

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano VIII ★ Ourense 15 Setembre 1926 ★ Núm. 33

NOITURNIO IX

RONSEL DA MORTE

...ápenas miudas verbas pra arumarte
baixo o chío de luz dos astros mortos.—
—¡Toma un feixe de lirios sideraes
pra que acendas no camiño longo.—

Entr'o ceo i-a terra, no feitizo
da noite pura, pol-os vieiros craros
que deixe teu vagar estrelecido,
ei-te seguir por un ronsel de pranto.

Esparexidos karmas e recordos,
nun presente afundidos, sin denantes,
ni-a inmaterialidade dos ensonos
que nos lembren as rosas do teu sangue!

En pô de luar meu corpo trasmutado
seguirá teu ronsel pol-amplo azul,
i-o pousar sobr-os teus, meus labios xeados,
os sete ceos desfaranse en luz.

E. BLANCO AMOR

Sant-Yago - 26

A Interpretación da Historia e o valor do noso tempo

(EN COL DAS IDEIAS DO CONDE KEYSERLING)

As posiciós do probrema da historia

O que poida e o que deba ser feito no noso tempo depende do qu'iste sinifique no noso decir, e pol-o tanto, d'unha reuta interpretación da historia. O éisito de calquera emprendimento, especulativo ou práutico, depende d'iste probrema teórico. Porque, coma di o pensador do qu'imos comentar algunhas ideias, onde decide a liberdade, é sempre posibre o erro.» Todos temos concencia crara, pol-o menos, da gravedade das circunstancias e de que, calquera resolución qu'un colla, pode non ter apelación. D'eiquí qu'eu pense qu'iste asunto, que me ten ocupado moitas vegadas (1), é asunto que nos importa tanto, coma somentes o Dioibo Universal e o Xuizo Final nos poden importar. Trátase do senso de toda a nosa vida.

Ramón Otero Pedrayo oferceu faguer n-estas páxinas unha comparanza antr'as ideias de Spengler e as ideias de Wells, Spengler e Wells repersentan cecais as mais estremamente opostas posiciós tocantes ô probrema da historia.

A Decadenza d'Ocidente de Spengler espón a conceición moderna, pluralista, da historia, *copernicana*, lle chama il, repersentada tamén por Froebenius e pol-os etnólogos modernos, asegún a que a historia desenvólvese en orgaismos culturás, independentes que teñen o seu ciclo pechado d'evolución.

A *Historia Universal* de Wells foi escrita, non pra probar – que raramente pod'un probal-o qu'un sostén por teimosia – senon pr'espallal-a conceición do século XIX, unitaria, da historia, *ptolomaica*, lle chama Spengler, asegún a qué, a historia desenvólvese n-un progreso sen fin, a través de moitas variedades aicidentás.

O Conde Hermann Keyserling (1) ven repersentar, com'imos ver, unha conceición intermeia antr'esas duas.

Amal-as duas responden a difrentes orientaciós do esprito. A posición unitaria do probre-

(1) *Galicia y la civilización atlántica*, 1909 (*El Noroeste* da Cruña); capítulo da *Teleoloxía do Nacionalismo galego*, na miña *Teoría*, Ourense, 1920; *En el umbral del Apocalipsis (La Ilustración Española y Americana*, 8 Marzo 1920); *O espertamento dos pobos célticos e o porvir da Europa (A nosa Terra*, 1 febreiro 1921); *Gobineau e Murguía, Platon en Portugal e O asunto dos latinorios* (en *El Pueblo Gallego*, 1923-24; *En defensa de Taine e Lerias* XI, XXIII, XXV, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXVII, XXXIX, LIX, LX, LXI, LXIII, XCII en *Galicia* de Vigo, 1924-26; *Aínda unha Historia Universal, A terra e a evolución humana, Estudos en col do Romantismo (en A nosa Terra*, Xaneiro, Febreiro, e Xunio e seguintes de 1925).

(1) O Conde Hermann Keyserling naceu na Estonia, o ano 1880. É de fidalga caste lituana. Emmanuel Kant foi preceptor d'un dos seus denantepasados. Dende mozo adicouse â filosofía; seguiu pirmeiro a Kant, e logo a Bergson. Os bolchevikis botáronno da sua terra. Viaxou moito: estivo na India, na China e no Xapón. Veuse pra Alemaña, e acolleuse â amparanza do derradeiro principe reinante, o Gran Duque de Hessen, e co-a sua axuda, fundou en Darmstadt a *Escola da Sabencia*, â que vai xente com'o principe Calros Antón de Rohan autor d'un libro ali ispirado, *Die Aufgabe unserer Generation* (o teme da nosa xeración), o Conde Hardemberg, colaborador de *Der Leuchter*, e outros, dos que moitos son dilettantes. A Escola pubrica un anuario tidoado *Der Leuchter* (o candieiro), e a-ela teñen falado os grandes homes que p:asan por Alemaña, com'o gran poeta hindú Rabindranath Tagore.

Ten pubricado moitos libros: *Das Gefüge der Welt* (A erdume do Mundo), 1906; *Unsterblichkeit* (Imortalidade), 1907; *Reisetagebuch eines Philosophen* (Diario de viaxe d'un filosófo), 1918, o mais coñecido dos escritos, especialmente a edición inglesa; *Philosophie als Kunst* (A filosofía coma Arte), 1920; *Schöpferische Erkenntnis* (Coñecencia criadora), 1921; *Politik, Wirtschaft, Weisheit* (Política, Economía, Sabencia), 1922; *Menschen als Sinnbilder* (os homes coma símbolos), 1926; e *Wiedergeburt* (Renacencia) qu'eiinda non sei si se pubricou. *El Mundo que nace* (trad. de Ramón Tenreiro) ven de ser pubricado en castelán pol-a *Revista de Occidente*.

ma da historia repersentada por Wells, pol-os franceses da *Revue de Synthese historique*, e na Alemaña tamén, antr'outros, pol-os da escola de Baden: Windelband e Rickert, responde a unha disposición espirtual inteleitualista, racionalista, cada día menos domiñante no mundo culto. Asina, n-istes pensadores e historiadores, trasparecen ainda, anqué moitas vegadas o queiran disimular, os preconceitos mecanicistas ou racionalistas correntes no século pasado, e as suas conceicións fúndanse na especulación racional ou centifeco – positivista, e non no estudo direito e independente dos feitos.

A posición pruralista responde a unha disposición espirtual que ten xa superado o racionalismo e o positivismo, que se decatou de qu'o inteleito il solo, non pode abranguer, nin toda a vida do espríto, nin todal-as nosas relacións co mundo esterior, nin xiquera costruir il solo a verdadeira cencia, e moito menos servir de guía única da nosa vida. Esta disposición espirtual, que precisamentes é a que repersenta Bergson en Francia, ten no mundo autual unha importancia decisiva, como qu'é a dona do porvir. Reaición natural contr'os abusos e ainda os usos do inteleitualismo do século pasado, emprincipia a domiñar en toda Europa, mais principalmente, na Alemaña. Abonda percorrel-as páxinas da *Filosofía actual* d'Augusi Messer, ou as de Paul Fechter, en *Der Expressionismus*, ou as do mesmo Keyserling, pra decatármonos do pensar das novas xeracións alemáas. Hai, non somentes un repudio do inteleitualismo, senon de toda a civilización mecánica que se ven incarnar no tipo do *chauffeur*. Hai unha crara concencia do morboso da nosa vida.

As figuras mais sinificativas da Alemaña moderna: Walter Rathenau, Joham Müller, Rudolph Steiner, o teósofo de quen xa m'ocupei en NÓS (1), Luduvig Klages, o grafólogo, de Zurich, o poeta Stephen George, o filosófo «aktivista» Kurt Hiller, repersentan esta direición. Crar'está que hai antre todos fondas diferencias; que uns collen pol-o vieiro da visión interior, e outros pol-o da aición, mais todos s'encamiñan, no especulativo, no mesmo senso.

(1) Números 15, 17 e 18

Pol-o que levamos dito, compréndese qu'as conceicións históricas dos modernos, veñan mais ou menos tinguidas d'irracionalismo, ou, en senso metafiseco, de vitalismo.

Non hai dúbida qu'a esta direición pertence fundamentalmente o Conde Hermann Keyserling, embora non desbote o inteleito. É un filosófo da cultura, pol-o xeito e aceitando moitas, a môr parte das ideias de Spengler e Froebenius. Eu quereria millor un etnólogo, coma Froebenius. O campo do filósofo é limitado e o do historiador tamén. O do etnólogo abrangue o dos dous, e mais tamén o do sociólogo e o do antropoxeógrafo e o do prehistorista.

Keyserling é tamén un pensador aitivista. Cecais no campo da psicoloxia e das relacións psicolóxicas, está a sua forza meirande. Eiquí, imonos ocupar somentes da sua conceición histórico – cultural, desenrolando en comentario o meu pensamento en col do asunto.

II. Da posibilidade e do circo natural d'aición

«Os coetáneos, en canto participan da vida xeral, aparescen sempre coma fillos do mesmo espríto diante da posteridade» – di Keyserling, na *Introducción* do seu pirmeiro libro traducido ô castelán. Vel'eiquí xa unha ouservación importante, pra todo o que ven dispois.

Lémbrome de que nos meus *Estudos en col do Romantismo*, escribín eu o seguinte, que ven conforme co texto citado: «Crar'está que non é doado, nin moito menos, en ningún tempo, pra canto mais nos tempos de decadenza, atopar pura e sen lixo ningunha corrente espirtual. A y-alma dos homes... vive empapada no ambente do tempo, e d'il colle pre ben ou pra mal, así o bó com'o ruín, en costante misturanza... As correntes espirtuaes veñen decote inficionadas por outras difrentes, cecais opostas, das que saturan o ambente do tempo en que se producen. A miudo, teñen qu'aceutar supostos do ambente». Compre ter esto en conta pr'espricarmos certas contradicións, e asegún Keyserling, as fallas d'orixinalidade.

Falando d'esto, espón tamén a ideia, contida xa n-un vello axioma da Kabbalah qu'eu teño citado ben veces, da polaridá do mundo, da dependenza necesaria dos termos opostos. O

mesmo principio sérvelle pr'a unilateralidá do home, pois «cada luz bota as sombras correlativas». Ideia esta derradeira, en estreita relazón co-esta outra, por nós tantas vegadas repetida»: ninguén pode crear algo vivo senon é con pensamentos que correspondan â sua persoalidade». Porque se non pode autuar co alleo d'un xeito vital». No meio do alleo – os que copian – sempre *din* algo de seu, sea por ter comprendido mal, d'un xeito totalmente propio, o que lles trasmitiron, ou por ter matado o espírito vivo, desorgaizando o úneco corpo axeitado a il, ou por ter arredado das suas esautas conclusións algún anaco isolado». Esto que o pensador báltico parez apricar eiquí ôs individos, témolo nós dito da y-alma e da cultura dos pobos. E así debe ser tamén pra il, posto que pra il o individo, despois de todo, tendo, coma é certo, a máisima importanza, non ven ser mais que o órgao da totalidade, sen qu'o que ten de singular teña valor ningún pr'os demais.

Ora, coma il quer autuar por meio dos individos, e mais ainda por meio da y-alma dos individos, estabrecendo pirmeiramente o «circo natural d'alción» *(Natürlichen Wirkungkreis)* de cada un, e determiñando ademais a *posibilidade* total, o que *pode ser*, en orde â realización do senso mais fondo e permanente da realidade, que é fin qu'il concibe, atopámonos eiquí xa co probrema da liberdade humán.

Keyserling deixa fora, práuticamente, iste probrema, dicindo que inda que se probara unha predestiñación cósmico-astrolóxica, isto non ten que ver pr'o qu'il quer, pois il xa conta con qu'iso poida ser certo, e a liberdade qu'il busca é por unha beira, precisamente a realización do fado, ou o seu aproveitamento, e por outra, a que pode ser tendo o fado por certo. Ben está, mais ainda temos que, nin a determiñación da posibilidade, nin a do circo natural d'alción se poden faguer sen estudal-o probrema do determiñismo.

É unha cousa curiosa a que pasa no noso tempo: por unha banda, non somentes está desbotado o determiñismo psicolóxico dos positivistas, senon qu'ainda no mundo da materia, a doutriña da continxencia das leis naturás, e certo relativismo filosófico – non o físico – tenden a suprimil-a fatalidade mecanicista. Por outra banda, as amprias conceicións com'as de Spengler, Froebenius etc, son mais ben determiñistas. Spengler chega a supôr unha infruencia astral sobr'o desenrolo da historia. Keyserling afirma que sinte fondamente a gravedade do fado cósmico... O que pasa é que chegamos a un novo determiñismo.

Por duas veces cheguei eu a iste probrema; esta é a terceira. E d'esta vou resumir, e precisamente n-un senso ben imitante ô do mestre de Darmstadt.

Non hai dúbida pra min, en qu'o home é libre. Poderán os argumentos clásicos a prol do libre arbitro, especialmente a que chaman proba intrinseca, non ser concluintes; mais o que se funda no testemoio da concencia, merez unha mais fonda consideración. Quén me vai convencer a min do contrario, cando me sinto libre? O qu'a esto opuxo Stuart Mill, non ten valor: adentro da escolástica respóndeselle d'abondo, coma fixo Mercier. Xa algús Kantianos afirmaran a liberdade, coma Renouvier e Secrétan, e antr'os modernos, W James, Bergson, Boutroux, Bostroem. Mais o que mais rexamente a estabrece é Lutoslavski. Afirma o filósofo polaco – un verdadeiro precursor, e quen sabe s'ispirador de Keyserling: eu atopo antr'iles moita semellanza – qu'o auto da vontade, nin é a deliberación, nin a decisión, nin a execución, senon un cámbeo que ven do suxeto que quer, e que concerne ô corpo, â vida psiqueca ou âs outras almas; a môr parte do que facemos é sen verdadeiramente querer, obrando pasivamente; mais hai un auto de mancipación, d'auto-concencia da liberdade – ô que Wronski chamou *auto-criazón* – e que trasforma a vida psiqueca asegún os fís qu'o individo se propón. É o espertamento da persoalidade, que ten unha evidenza ausoluta. D'iste xeito, a liberdade é de seu evidente, embora se non demostrara.

Coido cousa crara qu'o home é dono de determiñal-a sua vontade, no querer, na iniciativa, na escolleita dos motivos. Mais, en pirmeiro lugar, o que poida ser libre, non indica qu'o sea en todol-os casos; pol-a contra, o home raramente é libre no seu querer: o querer libre é relativamente eisceucional. Segundamente, unha cousa é o libre querer, e outra o condicionado obrar, pod'o home libremente querer, mais poucas vegadas ha poder facer o que queira: unha que non é dono do éisito das suas obras, que non pode evitar que se ll'atra-

vesen empedimentos no camiño, qu'as suas forzas cansen sen chegar ô cabo; e outra, que si é libre pr'escolmar os fis, non-o é pr'escollel-os meios, senon que tense qu'ater ôs que son axeitados pr'o qu'il quer, 'antr'os que se ll'ofercen n-un istante dado... É que s'atopa no meio do mundo, e o mundo non é todo masa mol que colla pasivamente o feito qu'o home lle queira dar. Ben lonxe, non é tampouco a inercia a úneca resistenza que ll'opón, senon qu'hai n-il outras moitas forzas activas qu'á sua volta actúan sobr'o home.

Chamamos nós *mundo*, ou *natureza*, ô conxunto de todol-os seres e de todal-as forzas que coñecemos, e atrás dos que sospeitamos pol-o menos a posibilidade d'outros seres e outras forzas coñecíbeles ou incoñecíbeles. En suma: tod'aquelo que non é nós mesmos, o *non-eu* dos filósofos alemás do século pasado. Crar'está qu'esta oposición *eu-non-eu*, suxeto-ouxeto, é inevitábele, mais é artificial, e en canto tende a segregar ô home da natureza – oposición home-mundo – falsa. Presentaríase eiquí ademais o grave probrema metafíseco de si os corpos naturás e os seres vivos que nos apresenta a realidá dada, son síntheses de forzas, resultancias de forzas eisistentes en si mesmas, concebidas coma causas d'aqueles (mecanicismo, enerxetismo, etc), ou as forzas son producidas e teñen nacencia nos corpos e nos seres dados, ou sea, pr'o asunto d'agora, se atales seres e corpos son causas principais ou secundarias. Asunto que deixaremos, sendo d'abondo amostrar qu'entramal-as duas suposicións son posíbeles, e lembrar que a análise que fai a cencia da realidade imediata, pra reducila a elementos o mais simpres e homoxéneos que se poida, chega por precisión a compoñentes derradeiros tan inespricábeles coma son os individos dados na sua individualidade; pol-o que, pr'o asunto que nos ocupa, ven a ser igual qu'o pranteemos no imediato ou qu'o traslademos ás realidás derradeiras determiñadas pol-a cencia.

O conto é qu'o mundo ou a natureza é un conxunto d'axentes, primarios ou secundarios, cada un dos quales obra sobr'un número determiñado dos demais. Cada home é un d'ises axentes.

Ora, da aición combiñada d'ises axentes, uns encol dos outros, resulta unha grande variedá de fenómenos, a repetición de moitos dos quales, alí onde chegan as nosas ouservacións, permite estudalos nas suas causas determiñantes, predecilos, clasificalos e ordealos en grandes categorías (fenómenos mecánicos, fisecos, químecos, biolóxicos, psíquecos, sociás). Ve-l'eiquí o que fan as cencias.

E pra millor espricarmol-a repetición dos fenómenos, adoitamos supôr que cada un dos axentes naturás, primarios ou secundarios, obra asegún a sua natureza, ou sea asegún determiñadas propiedás que posê, en todos lados igual, d'un xeito necesario. E n-iste caso, unha de duas: ou pensamos qu'o home vai cegamente com'os mais, ond'o leva a sua natureza; ou pensamos qu'o home somentes – ou se cadra tamén outros seres superiores ô home ou imitantes a il, mais descoñecidos da cencia – ten sobr'os demais axentes o privilexio da autodeterminación. En ningún dos dous casos se nega a interaición dos axentes naturás, nin pol-o tanto resulta negada necesariamente a posibilidade da infruencia dos outros axentes en col do home.

Ainda pode haber outra conceición: podemos pensar que cada un dos axentes naturás é' orixinariamente libre por inteiro en si, anque condicionados todos despois pol-a sua interaición, cada un pol-os outros, ou pol-o agrupamento adentro do qua! desenvolve a sua aición – ou seu meio. Pódese mismamente pensar que todos iles son espirtuás e ata coscentes, coma fai Lutoslawski no *eleutherismo*, que, concebindo o mundo com'un amoreamento d'almas – almas en diversos grados d'evolución: «unha célula é un agrupamento de mónadas-almas – animado por unha mónada superior, subordiñada a outras, e dependendo todas da mónada central – polipsiquismo – o *eu*, que só depende das suas capacidás pra realizal-as suas vontades». (–) — suprime n-un senso novo a difrenza d'alma e corpo, chegando a concebil-a materia com'unh'aparencia, unha riola d'imaxes: é a monadoloxía de Leibnitz trasferida a outro conceito realmente oposto, xa qu'as mónadas leibnitziás, identificanse cos átemos.

Tampouco esto fai variar sustancialmente o noso asunto. En calquera dos supostos, cada axente natural, primario ou secundario, determiñado ou libre en si, material ou espirtual, obra sobr'un número indeterminado d'outros

axentes, e atopa, crar'está, outras aicións que se ll'opoñen, ás que se ten que conformar na sua ación, co-as que ten que colaborar, ou loitar que ven sel-o mesmo. Esta interaición dos axentes naturás, libres ou non, mais condicionados pol-a sua interaición, orixina as repeticións de fenómenos, os costumes, os hábitos que nós chamamos leis da natureza, e que pra nós é coma si o fosen, pois dannos a sensación d'un xogo fatal e necesario.

A resultante total – si é qu'é unha resultante, porqu'ainda se pode pensar n-unha entidade total, unha *vida unha* ou *Anima Mundi* subxacente a todol-os fenómenos e causantes d'iles, co qual cambea a perspeutiva toda, agás a relación do determiñismo co-a liberdade humán, que fica subsistente atal e com'a poñemos – a vida universal, sen tender ô equilibro, pois nin com'entidade si o fose, nin coma resultante, pod'eu pensar que sea mecánica; sen tender tampouco ô mínimo esforzo, coido eu que busca unha sorte de *tensión meia*, que precura de cote, en total e en cada caso, o camiño mais doado.

Móvese o home n-esa corrente de vida, solagado no océano das forzas, suxeito a milleiros d'aicións e reaicións. Pode dominar, sen dúbida unha pequena parte d'elas: no gran océano da vida, pode trazar un circo, cada día meirande se queredes, adentro do qual vai exercendo a sua infruencia, forzando ainda, se cadra, un pouco eiqui e alí, algunha das leis da natureza; mais con todo iso, non fai mais qu'o que fan os outros seres vivos, e ata certo punto os que nono son: loitar pr'asegural-o seu posto na vida universal, no concerto total dos seres e das forzas, aproveitando ademais pra elo os meios qu'a natureza lle dá, xa que sin eles non poderia vivir.

Todo nos amosira ô home en íntema dependenza da natureza, do mundo esterior, d'ond'il saca canto precisa. Somentes quen estea cegado pol-o racionalismo, pode negal-a infruencia da inducción astral, que deu orixen a unha cencia, a astroloxía, que por mais qu'a dean por falsa nos seus detalles, elo non desfai o seu derradeiro fundamento; do meio xeográfico, que Ratzel e os seus seguidores escomenzaron a sistematizar, e que s'exerce non somentes no senso qu'os inqueridores da antropoxeografía estudaron, senón d'outro xeito misterioso que cecais a cencia futura poderá esculcar; da herencia fisiolóxica e psíquica, que trasmite no sangue o corpo e alma das castes e das razas; da tradición, herencia espiritual qu'enrequenta e conforma o espríto; do ambente social que nos trai todol-os incitamentos e probremes do tempo. Outros tantos lindeiros que coutan o noso campo d'aición; mais tamén outras tantas forzas que podemos aproveitar pr'a creación do posíbre.

Keyserling compréndeos todos en dous: *infruxos cósmicos* (meio ambente; infruxo astroloxico, ô que da moita importancia; infruxos que determiñan as épocas xeolóxicas; clima; circos culturás; lindeiros de tempo; providencia diviña), e *herencia* (trasmisión do sangue e tradición). Da sua forza no individo, di que cando lle pergunta a un discípulo cales son as cousas nas que non pode trocal-o seu fado, acha que son o 90 por cen das que o fan matinar. E da sua forza nos pobos, que s'ollamol-a costrición do infruxo cósmico e a herencia n-un país, temos que recoñocel-o esíreito que é na vida dos pobos, o marxe das trasformacións posíbres. E en suma, qu'a liberdade ten que recoñocel-o fado.

Por iso dixen eu hai tempo qu'a ideia de buscarmos nós o mais doado, asegún as nosas disposicións mesolóxicas e hereditarias, é unha ideia ética, porque vai d'acordo co-a verdade, que é cousa qu'está fora de nós, e qu'ollab'as cousas escrusivamente dend'o lado da nosa liberdade natural, paréceme un erro.

III. Historia, cultura e técnica

Keyserling dá por boas as conceicións históricas de Spengler e Froebenius. Cultura é unha forma de vida, espresión imediata do espríto. Non somentes a cultura ocidental, senón todal-as culturas tradicionás están en decadenza. Isto acontece porque o acento que dá senso â erdume da y-alma pasou do intransferibre (a parte irracional, instintintiva, sensitiva, do noso ser) ô transferibre, ou sea, ô inteleito racional; a concencia centrouse n-il e arredouse do tradicional. O froito caraiteristeco do inteleito é a técnica: as máquinas, o qué, sendo evidente pra todos, vaise adonando do mundo inteiro, e matando a cultura tradicional en todos lados. O qual deu nacencia

un novo tipo humán: o *chauffeur*, o home primitivo adubado pol-a téinica. O *chauffeur*, esencialmente inculto, materialista e antirelixoso, forma a masa; os direitores son o politeco e o finanzeiro. Co-esto, a vida perdeu inteiramente o *senso*. Velciquí o que hai de simpático no noso tempo; as forzas cultas qu'ainda sosteñen o tradicional, non sinifican.

Non hai que perdel-a espranza. O mundo presenta un aire de mocedede. Unha nova cultura pode vir no futuro. A técnica ten que esmorecer na atención dos homes, xa que se fixo evidente, e tod'o que poida abranguer, está xa previsto. O inteleito ten que chegar a descobrir que íl non é a totalidade da vida, e voltaráse car'o lado fondo e irracional da y-alma. D'aquela *poderá* vir unha nova cultura, que d'esta vegada ha ser *ecuménica;* mais non *terá* que vir.

Ora, se ven, moveráse no mundo seguinte: un mundo de fortes tendenzas universalistas, e de rexo escrusivismo nacionalista e particularista – xa o etnógrafo francés A. Van Gennep probara d'un xeito centifico, no seu recente libro *Les Nationalités*, que canto mais se multiplican as relacións e s'afirma a interdependenza dos pobos, mais s'afincan e s'afondan as difrencias nacionás –; un mundo de fonda división de clases, tendendo â orgaización en castes; un mundo de feitío aristocrático e hierarquizado; un mundo no qu'a eixaltación do indivíduo ha chegar moitas vegadas ô cesarismo; un mundo cheo de tensión e d'antagonismo.

Iste é o mundo que vai vir, e n-iste mundo, ha ser posible un verdadeiro *progreso*.

Il será certo esto que di o filósofo de Darmstadt? Non sei. No noso tempo hai un verdadeiro abuso da profecía. Ô meu ver, hai na creenza do Conde lituano unha eixaxerada estimanza do qu'está perto de nós, do autual; atópolle pouca prespectiva. É que non hai ainda *distancia* pr'aprecial-os feitos qu'están pasando. E a Keyserling parécenlle esmesuradamente grandeiros, e entroques, fánselle pequenos demais os feitos pasados. Spengler si que ten perspeutiva; domina o presente d'outro xeito e se non deixa engayolar da aparencia. Esa perspeutiva é o que é o senso da historia. Outra cousa que me fai desconfiar de Keyserling, é qu'esprica o *porqué* dos feitos que suceden d'un xeito culo defeito xa sinalou Spengler, que é supondo n-iles unha causalidade com'a causalidade centifica; a sua síntese é ademais imitante e está infruída moitas vegadas, pol-a dos *filósofos da historia* do século pasado. Tamén os productos do inteleito, creados ou asimilados, pasan ô incoscente, e operan dend'alí.

Crar'está que é indudabre o feito da decadencia da nosa cultura e das anteriores. Todas elas camiñan â morte, mais tarde ou mais cedo (Spengler), anque poidan resucitar (Froebenius). Tamén é certo que o mais doado é qu'o mundo futuro, pol-o menos o qu'está mais perto, e o que nós veremos dende logo, ha ser pouco mais menos imitante â visión de Keyserling. A sospeita xeralízase, e faise cada día mais nidia e afiucada.

Non é eiquí ond'está a dificultade, senon en qu'a visión histórico-profética de Keyserling é ecléitica, e todo ecleiticismo é, pol-o menos, sospeitoso. O feito é qu'íl quer resolver n-unha síntese, a oposición radical antr'as duas conceicións da historia: a vella conceición unitaria, que Spengler chama *ptolemaica*, que prevén das especulacións aprioristas dos filósofos post-kantianos, e na que se funda a teoria do progreso; e a nova conceición pruralista, ou *copernicana* de Spengler, que prevén da etnoloxía e da socioloxía moderna, afincadas nos datos certos da ouservación. En calidá d'amigabre compoñedor ou d'home bó en auto de conciliación, o filósofo de Darmstedt chega â transaición seguinte: a conceición de Spengler é valedeira pra toda a historia ata tal día coma hoxe; mais arastora as cousas cambiaron totalmente, e d'oxe adiante ha ser xa posibre o progreso indefenido. D'iste xeito tan sinxelo, qu'é com'o conto do ovo do galego de Génova ou do xenovés de Pontevedra, todo Dios fica satisfeito, e Herr Spengler e Mr. Wells pódense dal-a man sen incomenente. A iste xeito de filosofía chamo eu *filosofía de compromiso*.

O seu vicio vése doadamentes. En primeiro termo, logo s'apercibe qu'esta precisión de conciliar o que non é conciliabre, responde ô estado de espríto de quen quer, custe, o que custe, salval-a sua fé no progreso, comprometida por certas concrusións fundamentás e fundamentadas do pensamento moderno, e das

que se non pode negal-a evidenza. Responde á espranza qu'anima as creenzas de todol-os progresistas... O Conde Hermann Keyserling, home moderno, crê no progreso co-a sinxela, co-a inxenua fé do Conselleiro Pinto Porto d'Eça de Queiroz, ou do Dr. Molécola de Otero Pedrayo. O precursor da cultura do porvir, leva dentro da y-alma o mais grave dos prexuizos do pasado recente...

En segundo termo, e sen que teñamos en conta a orixe psicolóxica da sua doutriña, imos ver que valor pod'ésta ter. Porqué cambearon as cousas de tal xeito que a teoria da pruralidá das culturas, valedeira ata hoxe, nono ha ser d'eiquí adiante, senón qu'a cultura que naza ha ser xa pra sempre ecuménica, inteleitualista e progresiva? Responde Keyserling: porqu'o centro de gravedá da vida humán deslocouse pr'o inteleito. É certo: o inteleito é hoxe, ou semella ser, o centro da vida – anque non quita que calquer outro filósofo nos veña probando o contrario; mais concedamos –; il, que non é mais qu'un simpre meio pr'a realización da vida – cousa probada dend'a bioloxía e dend'a filosofía –, soberbio dos seus trunfos sobre da natureza, revoltouse contra da cultura en todal-as suas formas, o que é igual que revoltarse contra do espríto, e no fondal, contra da vida mesma. Coma qu'a creenza ilusoria no progreso e na unicidá da cultura, e a conceición suicida da vida humán com'unha loita contra da natureza, é un feito d'esta revolta do inteleito. Moi ben; mais pra qu'a secuencia que saca o pensador báltico fose certa, cumpriria qu'esto non houbera acontecido enantes do noso tempo, qu'esta fora a primeira insurreición da intelixencia, a pirmeira época inteleitualista, en suma: qu'esta *causa* non tivera autuado deic'agora. Mais Spengler proba que en todol-os estados de civilización se ten producido este feito, e que non é causal, senón en tal caso, causado.

Cómo d'aquela non ganou a batalla? Responde Keyserling: porqu'endexamais autuou co-a forza qu'agora. Eiquí temos precisamente a falla d'esauta perspectiva histórica: haberia que probalo, principalmente, no que toca á intensidade, que é o que importa. É ésta a época de meirande intensidade do inteleitualismo en toda a historia? Quén o pode afirmar?

Hai ainda o argumento da estensión, principalmente no senso xeográfico, único indiscutibre, ó primeiro ollar. Pódenos, pois, sair ó paso con que a área da nosa civilización é meirande qu'a de ningunha outra. Mais esto tampouco é verdadeiro mais qu'ata certo punto. Porque, poderá ser meirande a área d'espallamento, mais nono é a de produción. Efeitivamente: a parte nuclear, en qu'esta civilización é consustancial co fondo humán e está en conexión c'unha cultura, comprende pouco mais menos a mesma área qu'a cultura antiga, pois s'a nosa abrangu'as terras do N. d'Europa, aquéla collía as do N. d'Africa, e ainda as do N. d'Europa, son na nosa, asegún Spengler, *provincias*. Tocantes ás áreas d'espallamento, canto queda ó S. do Mediterráneo e ó E da fronteira rusa, son terras en qu'a nosa civilización é simpremente *pseudomórfose*, e a América non é mais que *colonia*. Do mesmo xeito, a área de produción da nosa civilización, é visibremente menor qu'a da cultura árabe.

Por outra parte, Keyserling dalle demasiada importancia intrínseca á revolta do inteleito, o qual hai que ter en conta qu'endexamais se poderá mancipar de todo, pois non pode prescindir do vital. A vida é suposto necesario, imprescindibre, de toda cultura e de toda a civilización. E o vital da y-alma non está no inteleito, senón precisamente no outro: na parte irracional, istintiva, qu'ainda na esfera do entendimento, faise intuición da vida total.

En resume: aquelo en que Keyserling se mantén d'acordo co-as conceicións modernas, pruralistas, da historia, vai seguro, mais non fai outra cousa que repetil-o que outros dixeran; aquelo en que s'arreda d'iles pr'a amostral-a vella ideia do progreso, non pode probal-as suas afirmacións.

O que se saca en limpo da sua conceición histórica, é a incompatibilidade autual, nidia, flagrante, evidente, antre cultura e téinica. Keyserling logra demostrar, non somentes qu'a téinica está matando todal-a culturas – ou restos de culturas – tradicionás, senón que non ha ser posibre unha nova cultura no porvir, namentras a téinica non perda a sua dominanza no espríto dos homes. Vel'eiquí algo d'unha evidenza ausoluta, que ningún home que seipa ollar ó fondo das cousas, poderá negar. D'ei-

quí que a oposición *cultura-natura*, que domiña nos espritos superficiás, deba ser trocada n-est'outra: *cultura-téinica*. Non quero dicir co-esto que se poida nin siquera que se deba priscindir da téinica, aquelo fora pra min cousa de desexar, senón simpremente que se non poña a estimanza que s'adoita pôr; que nona poñamos, como práuticamente se fai, por riba dos outros valores, senón nin tan xiquera por riba d'iles; que deprendamos a ver n-ela, o mais, un mal necesario, e a defender da sua noxenta brutalidade canto represente un valor de cultura.

Porque así como a oposición cultura-téinica fúndase na realidade dos feitos, a oposición cultura-natura, fúndase en espresiós metafóricas que, repetidas moitas vegadas, chegaron a ser preconceitos, que logo querían verificar con interpretaciós arbitrarias dos feitos d'ouservación e dos grandes feitos da historia. É unha cousa artificial e falsa, porque se non pode prescindir, nin ter por nemiga â natureza, da qual o home é parte, queira non queira, coma que moito do seu mal veu de ter esquecido o que ten de besta, sen que se poida, coma xa vimos, faguer independente da natureza, adentro da qual, e sacando d'ela todo, ten que vivir a cultura, a qual é tal cultura, namentras se sinte, coscentemente ou non, en solidaridade co meio natural, e aixiña que d'il se quer faguer independente, dexenera en civilización e morre. Co-esa falsa oposición cultura-natura, tratan certos filosofastros de xustifical-a sobrestimanza da téinica.

Contra da oposición cultura-téinica, pódese opôr qu'a téinica é precisamentes filla da cultura. Eu direi que, rigurosamente, non é filla da cultura, com'a doenza nono é do corpo ond'aparez. A téinica responde a un estado morboso da nosa cultura ocidental.

IV. Progreso e doenza

Dixemos qu'o Conde Keyserling é un creente no mito do progreso. A ideia do progreso, qu'ainda comparte o vulgo semi-culto – o *chauffeur* de Keyserling – xa non ten creto no mundo verdadeiramente culto. Nino pode ter. Xa a desbotaban os historiadores serios do século pasado, Langlois, Seignobos, Lacombe... Nietzsche escribeu: «O progreso é unha ideia moderna, ou sea unha ideia falsa».

«Chamamos progreso – di Seignobos — a todo cámbeo que vai no senso das nosas preferencias». A ideia do progreso é pol-o tanto un suxetivismo. Lonxe de ser un feito probado, o progreso é unha espranza que poucos s'estreven a perder. Unha espranza, e non un convencimento. Cada un agarda qu'o progreso dos tempos ha traguel-o trunfo do qu'il quer. D'eiquí que se non entendan endexamais os filósofos, cando queren pôr en craro a esencia do progreso... Pol-a contra, os doutrinarios mais opostos, ampáranse igoalmente do progreso e queren recadalo pra si. Non hai millor proba de que non hai unha direición determiñada qu'efeitivamente sea o progreso.

O progreso é unha ideia escrusivamente moderna. Certo que il'atopan precedentes, ata en San Agustín e Paulo Orosio, mail-a ideia d'aquiles era totalmente diversa do que os contemporáneos do Dr. Molécola chamaban progreso. A ideia do progreso é contemporánea da nacencia da nosa civilización, ou sea do comenzo da decadenza d'Ocidente, que Spengler pôn pol-o ano 1800. Pirmeiro tivo un senso escrusivamente político: o progreso era o trunfo das ideias liberales; logo, foi trocando d'ouxeto: pol-a liberdade de pensamento, pasou ás descobertas centífecas, e d'alí â téinica, onde por fin, atopou acougo. Noción aprioristeca qu'andivo pelegriñando, sen atopar arbre de qu'aforcarse, ata que por fin, os progresistas deron c'unha cousa qu'efeitivamente progresaba. Progresaba? Todo progresa: un señor progresa nos seus estudos, outro no manexo da garlopa; progresa un negocio, progresa unha prantación, progrésase no estudo d'un probrema... Todo progresa. E todo chega un istante que deixa de progresar: o neno que medra e vaise facendo home, progresa; despois, faise vello e xa non progresa mais: decai e morre. Os pequenos progresos parciás, ninguén os nega; o que negamos é que haxa un progreso total, e que haxa un progreso, parcial ou total, indefiñido. Crar'está, qu'antre todol-os progresos parciás, o de mais bulto é o da téinica, e por iso s'apegou a il o mito do progreso. Mais ainda iste progreso parcial ha tel-a sua fin; tamén a téinica moderna ha ter a sua decadenza e morte.

Dixemos qu'o progreso é unha ideia escrusivamente moderna, e Keyserling esprica o por-

qué: porque coincide co medro do inteleito. A ideia do progreso se non podia dar mais que no noso tempo; é unha maneira de ver, cecais a maneira de ver do noso tempo. Tanto qu'unha ideia mais moderna: a da evolución, ideia escorreitamente centífeca e fecunda, can-d'apareceu na concencia ocidental, naceu contaminada co-a ideia do progreso, e deu lugar a unha chea d'hipótesis ausurdas e d'interpretaciós abusivas dos feitos naturás.

O mais curioso é que, sendo o progreso, por hipótese, unha cousa boa – a ideia do progreso é a mais optimista que se pode dar; xa indicamos coma satisfai a todos — viñera coincidir co-a mais ruín das creaciós humáns.

Digo qu'a téinica – apricación da mecánica, do vapor, da eleitricidade, da química, etc, âs necesidás elementales da vida, cos seus sistemas de maquinarias e d'inxeños diversas, qu'en definitiva é o qu'a xente entende por progreso – é a mais ruín das creaciós humáns, en pirmeiro lugar, pol-a baixeza do seu rango na hierarquía natural dos valores, pol-o seu sol de puro meio non indispensabre — pois é evidente que se pode vivir perfeitamente sen ela – e pol-a caste visibremente inferior de necesidás a qu'atende. Segundamente, pol-a mesma consideración de ser meio non indispensabre, e terse así e todo erixido pouco menos qu'en fin, ou d'outro xeito, ter determiñado a orientación da aitividade ocidental cara fins inferiores, e en realidade, si non sempre estranos de todo â cultura, doadamente capaces d'oporse â sua realización. En efeito, o mesmo Keyserling recoñece qu'a ideia moderna do progreso, na civilización téinica, «consúmese na ideia de qu'o milloramento das circunstancias materiás, morais e espirtuais da vida, esgotan o senso da vida». O perigo qu'esto leva pr'a realización do senso da vida – sinificación, ô cabo, de toda a cultura — se non sabería encarecer. Afasta a aitividade do seu vieiro natural, elévaa a s'esgotar lonxe do seu fin. Terceiramente, pol-os seus efeitos destrutores no orbe inteiro da vida individual e social, especialmente, pol-a sua aición especifeca na y-alma e no corpo do home, do qual hei falar mais adiante n-outro traballo. Eiquí resumirei dicindo qu'o progreso téinico é unha sobrevaloración do inferior, unha desviación da aitividade, e mais unha aición destrutora.

D'eiquí que, coma recoñece Keyserling, na-mentrái-as greas civilizadas, nas que dá o tono o *chauffeur*, «o bárbaro teinificado», son creentes no progreso, as minorias escolleitas, que levan varias xeraciós d'adianto sobr'os demais, que chegaron ô cume no desenrolo do inteleito, non somentes desboian o mito do progreso, senon qu'estiman o progreso da téinica e a civilización das máquinas, como oposto â vida e pol-o tanto â cultura, que é unha manifestación da vida, e se volvan do lado do irracional, desestimando o inteleito. E levan razón. De cote caraiterizáronse os estados de civilización por unha baixa na vitalidade; mais esto endexamais se fixo notar coma no noso tempo. É qu'o progreso téinico, co seu orbe económico, acocha por baixo do seu aparente dinamismo, un principio antivital, fondamente tóxico. Precisamente, Keyserling esprica o feito de qu'a civilización sea sentida no noso tempo com'oposto â vida, por ise debilitamento da vitalidade

E aponllo a duas causas, ô meu ver afinada anqu'incompretamente: que 1) o inteleito, reprimindo o irracional – que é o vital – arredouse das suas raices vivas, e chegou a ser un poder perturbador, porque 2) esgotou as suas posivilidades positivas.

E asina voltamos ô tema indicado no final do capítulo anterior, qu'agora vai ser probado. Dixen alí qu'a téinica responde a un estado morboso da nosa cultura ocidental, e que non era mais filla da cultura qu'a doenza do corpo ond'aparez. Eiquí precisamentes está unha das miñas reservas con respeito â teoría de Spengler. Coida Spengler qu'o noso é un estado de civilización, de decrepitude, de decadenza, estado normal, no sol-pôr de todal-as culturas, estado senil ô que teñen que chegar por forza. Mais eu non podo, anque queira, deixar de ver na nosa civilización algo d'anormal e mostruoso que non parez que se dera en ningunha das coñecidas. E non é somentes o elemento satánico, de que fala Keyserling, tan importante no noso tempo, senón mais ben o elemento mecánico, que ten tamén o seu contido satánico, sen dúbida, mais qu'ainda que nono tivera, non deixaría de ser teratolóxico. Poidera acontecer qu'a visión de Spengler non fora todo afeito es tuta, e qué, ond'il non vé mais que decrepitude, houbera moito tamén de doenza aguda.

Compre faguer un estudo co-esta maneira d'enxergar, pra isolar na nosa civilización, as formas puramente seniles, das formas patolóxicas.

Keyserling, insistindo na importancia da téinica e da revolta do inteleito ábrenos un vieiro pr'iste estudo. Por eixempro, pol-o que se refire á revolta do inteleito, non hai dúbida, que s'unha parte da y-alma s'hipertrofía, hai doenza: o equilibrio da vida espritual crebouse d'un xeito que non pode por menos de comprometel-a sua integridade funcional. Hai eiquí xa motivo d'abondo pra sospeitai-a doenza, s'a téinica mesma, sen irmos ôs seus fundamentos psicolóxicos, nonos ofercera síntomas tan graves com'a superprodución económica, o automovilismo ou a radiomania, dos que cada un é de seu unha doenza social. E ainda a produción do tipo, pra Keyserling primitivo pra min dexenerado, do *chauffeur*. Un dos meirandes trabucamentos do filósofo de Darwstadt é sen dúbida o de pensar qu'o mundo moderno, nos meios e nos individos ond'o progreso se manifesta, ten mocedade. Non hai tal: os vellos, querendo ou sin querer, imítanse ôs nenos, ás vegadas. Keyserling está cegado pol-o optimismo, iludido pol-o vezo da minsión a que se sinte chamado. O qu'il pensa ser pulo xuvenil son ô millor as carantoñas da cistrema senilidade. As meixelas tamén collen coor co-a febre. O *chauffeur* ou é un tipo patolóxico ou é un tipo de decadenza. Moitas vegadas, dáse nos que xa son *felahs*.

Non farei tampouco mais qu'indicar, antr'outros efeitos morbosos; o aumento asombroso do traballo social, o capitalismo, o periodismo, a colonización, o trasego de vicios e loucuras que leva a cabo a felicidá das comunicaciós, etc., etc. Tampouco hei d'insistir no feito evidente da manifesta utilidade da môr parte dos adiantos da téinica criadora de necesidás artificiás e as mais das veces perniciosas E ainda non son eu o pirmeiro en afirmar qu'o home moderno criou co progreso téinico, a mais rúin, a mais noxenta, a mais estesa, a mais universal e se cadra a mais duradoira das escravitudes, unha escravitude que colle a todos, grandes e pequenos, poil-o home moderno, criador do progreso, ven sel-o escravo e a vítima do progreso. Xusto castigo do que se pensou domador da natureza.

Mais pra emprendel-o estudo, compre desbotar primeiro o prexuizo optimista de qu'anida participa Keyserling, d'atopar unha síntese salvadora. Il non quer perder ren, por ilusión ou dor medo. Vidente e lumioso por vegadas, se verdadeiro moderno, vólves'outras ausolutista dogmático, com'os d'enantes. Aprecia cousas moi dinas d'estimanza, pois ten o esprito aberto e agudo; mais ô mesmo tempo, eu vexo n-il a mesma desconsideración do transitorio a mesma arela do definitivo e feito, qu'en todol-os teóricos. Esto pono lonxe do que debe ser un verdadeiro realista intuitivo, e relativista moderno, de vision *copernicana*.

Reteñamos d'il, pol-o menos, unha cousa, pol-o de pronto, unha afirmanza: a vida ten un senso. Busquemol-o senso da vida. Autuemos asegún o senso da vida.

VICENTE RISCO

Alfonso do Cotón, humorista

A figura de Alfonso do Cotón, natural de Negreira, sobresai n-un senso particular entre aquel praio escintilante de troveiros, que a tan outo nivel souperon erguer a cultura galega no século XII.

O Cancioeiro da Vaticana danos a coñocer as composizons de aqueles poetas que aínda oxe non foron aventaxados nin en forma nin en sentimento. Á veira de Martín Codax, o reiseñor de Vigo, tan fondo e sentido poeta como delicado estilista, e de Pero da Ponte, cantor épico que soupo acender en estrofas musicaes as grorias do seu tempo, e de Pero Meogo, sentimental e doorido, en cuios versos se sinten os latexos de un vivo pesar, atopamos tamén as cantigas de Alfonso do Cotón, que aparece asimesmo c-os nomes de Affons'-Eanes, e Arfons'Eanes de Cotón.

N-élas, enxérgase facilmente o espritо racialmente galego do seu autor. Trais das verbas, moitas veces candorosas, e aínda inxenuas, óllase a sorrisa picaresca e socarrona do troveiro que sabe decir i-eispresar cousas distintas das que sinte i-escribe. Outras vegadas déixase levar da sua franca sinceiridade e pinta con catro verbas, cadros de vivo realismo, que alguns xusgan trabucadamente.

O troveiro nicrariense, amóstrase a través das suas composizons, como un formidabre humorista. Un humorista que se adiantou centurias ao seu tempo. Por iso Alfonso de Cotón non ocupou, nin ocupa aínda oxe, o curro que na lista dos valores galegos por direito propio lle corresponde.

Sin comprendel-o nin atinguir hastra onde chegaba a sua forte potencia creadora, nin o seu esprito sutilmente irónico, tachóuselle de atrevido, por alguns asuntos que trata.

Aos homes non hai que xusgalos por un soio feito, nin por manifestazons eisteriores, que poden trabucar o verdadeiro senso das cousas. O que olla soio o corpo sin acadar a i-alma, non pode decir que coñece a unha persoa. Alfonso do Cotón, foi criticado superficialmente por quén non soupo ir mais alá das verbas.

O seu esprito fondamente humorístico, fuxiu dos saloucos sentimentaes, e dos cantos heróicos, e foi sentir nas verdades de doble fondo a ironía e a compaixón que nas almas comprensivas inspiran. A sua pruma, áxil coma o seu pensamento, escrabellou nos temas onde achou humorismo. Non reparou na cras d-éles. Foi un artista que dispreciou as comenencias sociaes. E'sta razón pra lle non dar o sen xusto merescimento.?

O humorismo do troveiro barcalés, ten un caraiter puramente nórdico; é serio, fondo e conceituallsta; nada de gargalladas, nin de xogos de verbas; cando quere sabe tamén dirixir certeiramente o dardo da sálira, con forte pulo; o seu pensamento vai moito mais alá do que din os seus versos.

Ollese senón n-istas estrofas, recolleitas de distintas composizons.

E sabe seus livros sigo traguer,
como maestre sabe-os catar,

e sab'os cadernos ben cantar,
qual cór non sabe por elles leer;
mais bem vos dirá qui quanto custou
todo per conta ca lle x'os comprou,
ora veede se a gram saber. (1)

—

Pero juro-vos que non sey
ben este Foro de Leon
ca pouc'a que aqui cheguey
mais direy-vos huã razon;
em mha terra per boa fé
a toda molher que prenh'e
logo lhi dizen con baron. (2)

—

Fernan Gil'am aqui ameaçado
d'un seu rapaz e doestado mal;
e Fernan Gil teve-sse por desonrrado,
cá o rapaz e muy seu natural,
cá e filho d'un vylaao de seu padre
e de mais foi criado de ssa madre (3)

—

N-as «cantigas de amigo», composizons de orixen popular, de fondo lirismo, que cultivaron cáxeque todol-os troveiros meioevales, amóstranos Alfonso do Cotón outra das facetas da sua i-alma racial galega: o sentimento. Ninguen poidera adiviñar n-outros escritos saidos da sua pruma, a fina sensibilidade que se abesella a través d-istes versos:

Se grado edes, amigo,
de mi, que gran ben queredes,
falad'agora comigo,
par Deus, e non mo neguedes:
Amigo, ¿por que andades
tan trist'ou por que chorades?
Pois eu non sey como entenda
porque andades coitado,
se Deus me de mal defenda,
queria saber de grado:
Amigo, ¿por que andades
tan trisie ou por que chorades?
Todos andan trebellando
estes con quen vós soedes
trebellar, e vos chorando
par Deus, e que de mi avedes:
Amigo, ?por que andades
tan triste, ou por que chorades? (1)

—

Alfonso do Cotón é un dos troveiros mais interesantes do Cancioeiro da Vaticana. Si os escritos son os retratos da i-alma, a d-iste poeta enxérgase aventureira e ardenciosa, c-o esprito emigratorio da raza latente no seu fondo.

A vida tranquia e seréa da casa dos seus antergos, sita na vella Nicraria, oxe Negreira, non era dabondo pra conter os fortes pulos da sua imaxinazon creadora. Deixou os seus eidos e foise a enton brilante corte do Rei Alfonso IX de Leon, alá pol-os derradeiros anos do século XII.

O seu facil inxenio i-a sorprendente valentía do seu arte debérono de facer sobresair axiña, ainda alí onde era xuntoiro dos mellores e mais celebrados troveiros da Hespaña de aquel tempo.

Alfonso do Cotón, tivo un íntimo amigo xuglar e discípulo seu, que se chamou Pero da Ponte. Xuntos colaboraron n-unha cantiga (2) que ten a forma de tençon. Xuntos correron aventuras e viaxaron por todal-as terras cristianas da Península. E xuntos estaban n-unha taberna en Cibdá-Real cando de maneira tráxica deixou de vivir o troveiro nicrariense.

O Rei Sabio, n-uha cantiga contida no Cancioeiro da Vaticana (3) acusa gravemente a Pero da Ponte de plaxiar ao seu mestre cando dí:

Pero da Ponte, a, señor, gran pecado,
de seus cantares que el foy furtar
a Cotón.... etc.

Galicia pódese vanagroriar de ter xa no século XII un gran humorista. Alfonso do Cotón, ifiorado e cáseque desconecido, e merescente de mais fervor por parte dos seus compatriotas. Adiquémoslle a nosa fonda admirazón.

MAGARIÑOS NEGREIRA.

(1) Da cantiga número 1116 do Cancioeiro da Vaticana.
(2) Idem 1113 idem.
(3) Da cantiga número 1114 do Cancioeiro da Vaticana.

(1) Número 412 do Cancioeiro da Vaticana.
(2) Número 586 do Cancioeiro da Vaticana.
(3) Idem 68 idem.

DIVULGAZÓN FOLKLORICA

A VIDA NA BRETAÑA

Pol-o outo intrés que oxe adequiren os estudos folklorícos en xêral, e encol de todo, –pol-o que a Galiza se refire– a gran importanza que o esprito dos pobos celtas ten pra nós, fai que pubriquemos istas notas que son un resume de varias obras que siñalaremos ao fin.

I

O NASCEMENTO NA BRETAÑA

A nai – O bautizo – O xantar – Festas Carreiras – Loitas

Pra os bretóns, unha muller, cantas vegadas, é nai trócase en persoa cáxeque sagra. Escrava do seu home e do traballo endexamais dona algunha foi tan aloumiñada como a muller bretona no intre de ser nai.

A ledicia i-os praceres da mocedade, anque d'un xeito distinto, voltan pra ela.

A casa engayólase, énchese o portal de follaxe, aquel día ninguén traballa i-os mozos e mozas visíense os seus traxes de festa.

Hastra os animales participan na ledicia do día pois acostúmase a bolarlles dobre xantar.

Os viciños entran na casa a felicitar â nai «do cristianiño que manda Deus pra que aumente o número de creentes».

Os poetas improvisan belidas composicións adicadas â nai e ô nado i-os padriños chegau todos compostos e moi ufanos pol-o seu rol.

Os amigos da nai acoden a vel-a levándolle froitas e manxares escolleitos e vestindo ô neno cos adovios millores pra que entre ben «fermoso» na eirexa.

Ponse a comitiva en marcha.

Diante de todos vai o tamborileiro.

Unha amiga ou viciña leva nos brazos ô neno cuberto cun veo branco con broslados. Siguen os padriños, os amigos, a xente e detrás de todos moitos probes.

Dempois do bautisteiro volta a música a tocar, lánzanse ô ár alguns foguetes, i-os padriños, no adral bolan cartos â piñota ôs rapaces i-ôs probes.

Xa na casa entrégaselle o neno ô pai e éste dempois de bicarlle na frente, dallo â parida pra que faga o mesmo.

Repítense os versos, a música, as felicitacións e escomenza o gran xantar.

Namentras iste dura – tres ou catro horas – a nai ten que tomar todol-o que lle den os presentes e ademais ten que respostar a todal-as demandas que se lle fagan.

¡Somentes a forteza da muller bretona – tan somellante n-isto â galega – pode resistir istes atafegantes aloumiños poucos momentos dempois de parir!

Dous ou tres días despois d-isto, cando xa se pode erguer, asiste ás festas que se celebran pol-o nascemento d-un novo bretón. Istas festas son as «carreiras de cabalos» e as «loitas».

As *carreiras* – a mais anterga e corrente diversión dos bretóns – celebranse en bisbarras cheas de pedras e costas onde sexa doado resbalar e onde haxa regatos que mollen ôs xinetes inexpertos.

Os que corren poden ser dous ou mais.

Os cabalos non levan ningún arreo i-os mozos si queren teñen que agarrarse ás crins.

O que primeiro chega leva de premio un ramo de loureiro que logo colga na porta da casa.

Os poetas fan-lle versos e pol-a noite mozos e mozas vanllos cantar ô vencedor.

Ô día seguinte o ramo de loureiro pasa da porta a ser colgado â chimenea ô lado do ramo benzoado de S. Xohan e da escopeta de caza.

Outras vegadas o vencedor regálalle â nai o ramo de loureiro pra que llo amostre ô seu fillo e se afeizoe a iste deporte.

As *loitas* noutrora terribels oxe están convertidas en exercicios de destreza.

Os dous mozos que conveñen en loitar dinllo ô alcalde e iste o domingo anterior ô día da loita comunicao ôs seus ademinstrados. N-un campo ou n-unha eira fórmase un circo con unha corda presa a uns paus espetados no chan.

No meio póñense os vellos loitadores que fan de xueces.

Cada loitador ven vestido cunha camisa branca e un calzón corto de côr e deixan en poder dos xueces dous años que ha de selo-o premio da loita.

Denantes de escomenzar a pelea prométense non empregar meiguerías e loitar con lealtá.

O que trunfa recibe o año do seu nemigo, e dempois de erguel-o duas vegadas vaise con él e regálallo â nai que se festexa.

Un detalle que ten certo intrés é o rol que n-estas festas desempeñan os xastres. Como na Galicia – óllase nos contos – o xastre non é considerado na Bretaña como un home calquera, senón que ténselle como ser noxento pol-o seu caraiterístico oficio comopropio das mulleres pol-o seu caraiter amullerado.

Somentes se reúnen co resto dos viciños n-istas festas e iso pra ter conta de que a xente non rompa as cordas e entre no circo da loita.

Pra esto dánselle unhas sartés afumadas coas que dando saltos ameazan ôs que tenzoan rompel-a corda.

Na próxima nota ocupareime do casamento na Bretaña.

R. MARTINEZ LOPEZ

A EDADE DO FERRO NA GALIZA

(Proseguimento)

Da mesma época qu'o tesouro de Melide ou cecais un pouco posterior, son os dous brazaletes pechado un e con gravuras de puntos alternadas nas concavidades do gallonado, y aberto, con catro buratos nos estremos e decorado perto d'eles con liñas de puntos e dentes de lobo o outro, que foron alopados perto da Gudiña juntamente c'unha que pode ser peza d'aprique circular, convexa e decorada con furas angulares postas ó geito de cruz (fig. 101).

Fundámonos pra datar iste achádego na sua semellanza co de Melide, que presenta asimesmo un brazalete gallonado e pechado y-outro aberto e con catro furas nos estremos, na decoración con dentes de lobo, que si ben é certo que perdura en tempos posteriores é caraiterísteca d'algunhas cerámicas e manillas da Edade do Bronze, e tamén na peza d'aprique imitante ás cabezas d'alfinete da dita época-feitas en geito de roda (fig. 102) (1) anqu'iste dato sexa cecais de todos o menos seguro por se prolongaren taes repersentacións d'orige solar deic'ós periodos prenamente históricos.

Á veira d'istes oujetos, en col da cula data pódese razoar fundadamente, hai outros que pol-a sinxeleza da sua feitura, ou por aparecer-en incompretos e isolados, non permiten arriscar acerca d'eles ningunha hipótese. Tal ocurre cos brazaletes portugueses d'Arnozella,

(1) Dechelette, Op. cit., pag., 86'.

Baralha, Telhões e Barrio, (1) qu'o mesmo poden ser posthallstátticos que pertenceren a unha época anterior, já qu'o gallonado qu'ostentan duas das manillas d'Arnozella empregouse tamén na cultura dos Castros, y-os outros eixemprares non son mais que láminas lisas d'ouro de seición variada, pero que desafian pol-o típico da sua feitura, toda interpretación, concurrindo idénticas circunstancias nos oujetos que Villaamil enumera no seguinte párrafo: «dos de ellos pueden quizá ser objetos completos, constituyendo un brazalete penanular, más ó menos cerrado, formado por tosca varilla cilíndrica, más gruesa en su parte central, dejando un hueco de 0,050 el uno y de 0,065 el otro. Uno de varillas y del grueso mínimo de los anteriores, 0,006 está enroscado, dejando un hueco de 0,015, que bien pudiera ser un anillo y sus remates de los otros dos fragmentos, que tienen labor prolija, pero tosca».

Arredado así do acervo da nosa ourivesaria preromana os oujetos que non son propios da nosa Edade do Ferro, imos entrar y-esaminar aquiles que prenamente lle pertencen.

Os torques. – Sen pararnos a discutil-a propiedade ou impropiedade d'esta denomiñación, diremos que na arqueología dase tal nome a certos adornos metálicos rígidos y-abertos, ás veces de labor retorto, e provistos n-algunhas ocasiós, d'un gancho ou broche pra pechalos e que serviron pra usar postos no pescozo.

O torques aparece por vez pirmeira na Irlanda e no NW da Francia, formando parte da rica ourivesaria da Edade do Bronze. Preséntase coma moitos brazaletes da mesma época, costituído por un vástago d'ouro encorvado, retorto en espiral e rematado nos cabos por dous ganchos. Tal feitura que coma logo veremos atópase despois na civilización de la Tene, parece sel-a úneca que revestiron por enton taes joias, já qu'outro tipo atopado na Vande, na Cote du Nord e no Finisterra, sen labor retorto, macizo e coberto de gravuras, non se sabe fixamente si pertence ós tempos do bronze ou a séculos posteriores.

Nos jacimentos arqueológicos dos dous periodos hallstatianos, os torques son escasos y-os poucos qu'aparecen feitos soilo en bronze ou en ferro, son filiformes, granulosos e terminados por ganchos ou grosos botós.

Na época de la Tene en troques, as joias d'esta clás chegan a atinguir no mundo céltigo o máisimo do seu desenvolvemento. Usados no la Tene I somentes pol-as mulleres y-os nenos, convirtense despois no século -III según Dechelette, (1) en ornamento varonil. Lévano os soldados que combaten na pirmeira liña na batalla de Telamon; lévao o jefe morto por Tito Manlio, e nas trágicas esculturas helenísticas de Galos vencidos na estatua do Capitolio, na estatuiña do Museu de Berlín, nos releves da viña Ammendola, o pescozo dos rexos guerreiros bárbaros, está por eles rodeada. E nas necrópolis da mesma época e principalmente en sepulturas de mulleres, atopáronse os millores eixemprares feitos de bronze ou d'ouro, co antigo labor retorto ás veces, e cincelados outras co-a arte maravillosa qu'asombrou ó noso Villaamil no Museu de Tolosa.

Sen tantos primores ornamentás, mais sinxelos, mais rudos, pero contemporáneos dos tempos de la Tene, son os nosos torques galegos. Semellantes ús ós outros na sua forma, case sempre mais grosa no centro que nos cabos, na sua seición circular ou romboidal, nos seus remates en landras ou perillos, semellantes tamén no seu adorno e misturados ademais nos distintos eixemprares todos istes caracteres, denuncian ás crares pertenceren á mesma época e serenados d'idéntico esprito, sendo d'abondo qu'un soilo d'eles sexa datado pra qu'os demais o sexan igualmente, y anque non se poidan colocar nos grados d'unha evolución, que queden pol-o menos encaixados n-un úneco marco culturel.

E pr'asinar estas joias á civilización dos Castros, hai datos mais que d'abondo. As estatuas de guerreiros, qu'apesares da sua rudeza artísteca, tan bós servizos teñen prestado á nosa protohistoria, locen o torques no seu pescozo, os labores ornamentaes que s'ouservan n-algús d'eles (semicircos concéntricos, liñas curvas que se cruzan, estrelas de seis puntas) ousérvanse tamén nas pedras esculpidas e nas cerámicas castrejas, e derradeiramentes, e coma testemoyos irrebatíveles, o torques de

(1) Portugalia, t., II.

(1) Op. cit., pag., 1.210.

Lebuçao (1) aparece juntamente co-a famosa armilla compendio da arte decorativa do noso posthallstáttico, e na croa de Riotorto e no Castro de Masma, son atopados novos eixemprares na compaña d'unha febilla aberta e d'unha fíbula de timbal.

E istes nosos torques, a mais de pertenecer-en á cultura dos Castros, son escrusivos d'ela. A sua área geográfica redúcese ás nosas terras galegas y-ó N de Portugal, irradiando esporádicamente nas regiós limítrofes do val do Tajo, León y-Asturias, mais fallando en ausoluto no posthallstáttico castelán.

Pr'espricar esta chocante particularidade, Bosch Gimpera (2) arrisca a hipótese d'un infruxo de la Tene chegado a Galiza por vía marítima dend'a Ingraterra y-a Bretaña, pero ainda deixando a un lado o feito de qu'as relaciós culturás d'aqueles países co noso parecen ter sido moi anteriores e que de persistir nos tempos do ferro acusaríase d'igual maneira que nos torques no resto do utillage galego, teríamos sempre coma fixo notar Villaamil, qu'os nosos colares ríxidos parécense demasiado pouco na sua feitura e técnica ornamental ós franceses pra que poidamos dar por boa a espricación do sabio profesor catalán.

E unha vez rechazada a sua hipótese, o probrema fica reducido a dous termos: ou a presumil-a eisistenza d'unha tradición anterior, continuada na civilización dos Castros, ou a supor qu'os Celtas trouxeron consigo o germe, digámolo así, dos torques, germe que non atopando condiciós de desenrolo morreu en Castela, e qu'eiquí, gracias á fartura ourífera dos nosos ríos, atingueu o desenvolvemento que hoxe ademiramos, sendo moi dino de se ter en conta a iste respeuto, o feito de que fora da Península, en prena cultura de la Tene, tres joias aparecen de preferencia e case escrusivamente, na Aquitania, no val do Rhin e na Irlanda, regiós d'aquela ricas en ouro, coma tamen o era a Galiza.

Das duas suposiciós sinaladas, a segunda anque ten na sua contra a escasez de torques nos dous períodos hallstattianos, é por varias razós a que nos parece mais verosímil.

Primeiramente, en ningún tesouro, en ningún depósito de machados ou d'armas da nosa Edade de Bronze teñen aparecido joias d'esta clás nin ouieto ningún que se lles asemelle. Os mesmos colares de labor retorto que poideran relacionarse co-as pezas análogas do Bronze irlandés e bretón, atopáronse eiquí na Croa de Riotorto e no Cruceiro da Cruña juntamente c'outros torques de feitura lisa y-arrematados pol-as carauterísticas perillas qu'ostentan asimesmo os eixemprares cuia filiación do ferro quedou já demostrada.

Pero non é esto soilo. Anque escaso d'eles, no Hallsitat atópanse taes ornamentos. Son coma já se dixo denantes sinxelos vástagos de seición circular, sen remate, ou rematados en ganchos, bulas ou engrosamentos provistos d'unha fura. Pois ben, tipos moi imitantes a istes atopáronse, senon na Galize, pol-o menos nas terras irmás d'alen-Miño. Os eixemprares de Serraces, d'Almoster e de Malhada (1) (fig. 103) asemellanse respeitivamente ós de Statzendorf, Saint Sulpice e Armbergkopf (fig. 104) (2) nos remates con ensanchamentos furados, en ganchos con fío d'unión e na ausencia de remates, sendo carauter común a todos eles certa facies arcaica qu'os aprousima de gcito indubidavele. (3)

E unha vez comprovadas taes semellanzas, e probada tamen a orige hallstáttica da nosa cultura castreja, podemos asegurar qu'os torques com'as espadas d'antenas, com'as fíbulas de botón, son ouietos importados en Galiza pol-os Celtas e n-ela desenrolados con ausoluta autonomía da civilización de la Tene, debéndose considerar ós citados eixemprares portugueses com'as pirmeiras formas indígenas dos colares rígidos evolucionados mais tarde hastra creal-os tipos correntes na nosa ourivesaría protohistórica.

O agrupar istes tipos de torques galegos dentro dos marcos d'unha clasificación, é empresa pouco menos qu'imposível. Os elementos que poden servir pra caraiterizalos, seición, forma dos remates, geito da decoración, mistúransz de tal maneira nos distintos eixempra-

(1) Portugalia, t., II.
(2) Los Celtas, pag., 41.

(1) Portugalia, t., II.
(2) Dechelette, Op. cit., t., II.
(3) Na sepultura d'Esplotora, en Castellón, apareceu un colar de bronce do tipo moi imitante o do torques portugués d'Almoster, Bosch (Els Problemes arqueológics de la provincia de Castelló, B. de la Socieda Castellonenese de cultura, t., V, pag., 16') qu'a sua presencia e debida a infruencia dos Beribraces e datao nos séculos VI e V denantes de J. C., co coal ben en certo geito a arriosgrar o noso punto de vista.

res, que toda agrupación tipológica teria que resultar sempre escura e pouco esaita.

Por elo, e sin perjuizo de facer despois algunhas consideraciós en col d'iste asunto, daremos en vez d'un cadro clasificador, unha lista dos achádegos por nós coñecidos.

D'esta lista escruimos dende logo a joia atopada perto d'Allariz a que Barros Sibelo chama torques, especie de crecente áureo formado por duas meias canas que limitan unha superficie con calados feitos á lima por estimar que tal joia non é torques e creer que pertence a época posterior á Edade do Ferro y-o oujeto alcontrado en Cerdedo e mencionado por Saralegui, de cuia feitura e detalles non podemos formarnos ideia crara nin pol-o dibuxo que ven nos *Estudios sobre la Época Céltiga*, nin pol-as escasas verbas que li'adica o seu autor, anque cecais sexa posívele qu'esta joia aprousímese mais á comentada por Barros Sibelo qu'os verdadeiros torques.

Prescindindo d'isles dous elementos, e tirando do tantas veces citado artigo de Villaamil sobr'a metalurgia galega, podemos redautal-o seguinte inventario d'achádegos:

Número 1, alcontrado perto de Mondoñedo. De prata, con labor retorto, do que saen pra fora tres lazos en figura d'oito. Remates en ganchos (fig. 105).

Número 2, de Marzán (Foz). D'ouro coma todol-os demais que van a continuación. Coberto nos dous tercios inferiores por un aramio enrolado en espiral, e decorado na parte central ispida d'il, por liñas curvas de filigrana que se cruzan formando unha riola seguida de circos. Remates en dobre escocia (fig. 106).

Número 3, da Recadieira. (Mondoñedo). Seición circular e igual en todo ó anterior, soilo que sen ornamentación no centro.

Número 4, da Recadieira. Oco, liso, seición romboidal, remate en dobre escocia.

Número 5, de Melide. Idéntico ó anterior.

Número 6, de lugar descoñecido da provincia de Lugo. Varios torques incompretos, dous de seición romboidal e con decorado a trazo e dentes, formado con puntos. Todos iles con remates en dobre escocia, presentando un d-eles, unha estrela de seis puntas grabada no disco exterior.

Número 7, de Melide, tres eixemprares incompretos, lisos, seición romboidal con remates en landras.

Continuaráse

Archivo filolóxico e etnográfico de Galiza

(C O N T O S)

Mais consideracións en col dos contos dos xastres

No noso número 29 fixemos, a seguidas dos oito contos de xastres que levamos pubricado deic'agora, un comentario xeral tocantes á representación e conceito popular dos xastres, no folk-lore e na vida rural galega. Faguiamos alí referenza ó dito corrente de que: *Sete xastres fan un home*. Recollimos despois outra variante, que é a seguinte:

Sete xastres fan un home,
Catorce fan un testigo,
E fan falla vintecinco
Para firmar un recibo.

Concordante no senso co-esta outra, qu'ouvimos cantar a un cego:

Para ladrós son os xastres,
Tramposos, os zapateiros,
Pra putañeiros os cegos,
E borrachos, os gaiteiros.

O conceito de que sete xastres fan un home, atopámolo idéntico en Bretaña, somentes qu'alí non son sete, senón nove os que compren. «En Basse-Bretagne – refire Hersat de la Villemarqué, no seu *Barzaz-Breiz* (argumento da cántiga *Ar C'horred* (os enanos) – on dit encore proverbialment, qu'*il faut neuf tailleurs pour faire un homme*, et personne jamais ne

prononce leur nom, sans ôter son chapeau e sans ajouter: «sauf votre respet». Engade o sabio bretón qu'o faguer burla dos xastres se non fai somentes na Bretaña, mais tamén no país de Gales, na Irlanda, na Escocia e n-Alemaña. Il aponllo ô desprezo das razas guerreiras pol-a vida pousona dos xastres, e a aparencia femeninina do seu mesier.

Non deixa de ser intresante pra nós irmos atopando no folk-lore istes paralelos co dos outros pobos da nosa raza, com'outros os atopan na arqueoloxía, nas tradicións, etc.

V. R.

A besta perdida

UN rapaz foi unha vez levar a besta ao monte; deixouna no mato logo de lle poñer a solta e agachou as cadeas a rente d'un pino macho que medraba entromedias das silvas d'unha gavia.

Despois de cortar un feixe d'herba no prado, abrirlle aos regos, e facer outros laboriños, voltou en procura da besta, mais xa non deu co'ela. Cacheou o mato; berrou a chamar pol-o animal, e cando, xa canso, coidábao perdido encomenzou á layarse:

– ¡Ai, probe de min, que perdín a besta! ¡Onde irá a miña «Cuca»!

Nesto sentíu o aletexo d'un grande paxaro. Era un corvo, que se pousou nun guello d'un pino.

O rapaz repetiu nun choro.

– ¡Onde irá a miña «Cuca»!

Daquela o corvo púxose á berrar.

– ¡Comina, comiiina!

Ergueu a vista o rapaz, abrayado. Mais logo tivo un sûpeto pensamento, e perguntou berrando canto puido:

– ¿E iba con albarda, ou sen ela?

– ¡Coeeela, coeecla – dixo o paxaro.

– Amolácheste, que non era a miña! Ceibou o rapaz nunha gargallada.

Recollido en San Xian de Sergude por L. C.

Probe de min e mais de outro

UNHA vegada hachábanse ceando un matrimonio porfión que por calquer parvada terquinaban coma tolos.

Aquela noite na casa non había mais que tres hovos e como un deles quixo tomar dous e o outro tamén escomenzou a dispula, chegaron a alcumarse e a muller n-un intre de xenio mal contido pegoulle na cachola tal pauazo ô seu marido que o fixo caer sin senso no chan e quedou como morto.

Tan morto que no cadaleito levárono á irexa pra lle rezar os responsos.

Aconteceu que entre os cregos cantores habia un coxo que era o direitor dos de unha das bandas.

E no meio do responso voltou en si o home e ainda coa mesma ideia en col dos hovos berrou:

– ¡Hei de comer dous!

Empezaron todol-os cregos e a xente a fuxir como lebres abrayados pol-o medo mais o coxo como non podía correr ô tempo que trataba tamén de fuxir iba dicindo:

¡Probe de min e mais de outro!

Recollido en Boiro R. M. L.

O zapateiro dos veladoiros (1)

SEMPRE que morría alguén na aldea pedíalle o zapateiro ô sancristán que o deixara quedar na irexa a carón do cadavre, pois decía que non era ben que estivese tan soilo a noite enteira e faltándolle pouco pra botal-o na cova.

Tan boas e humanitarias razós non convencian o sancristán e unha noite quixo saber o que facía o zapateiro na irexa e pra iso meteuse por embaixo das táboas onde estaba o cadaleito co cadavre vestido de frade e cheo de malvas de olor e veu como o zapateiro poñíase a carón d'unha das catro velas e comenzaba a traballar o mesmo que si estuvese na sua casa non sin antes haber traido a mesa e todol-os estromentos do oficio. Destoncias o sancristán quixolle dar un susto e escomenzou a mover as taboas que tiña enriba.

O zapateiro todo cheo de medo inda tuvo a valentía de decir dirixindose ô cadavre.

– Estate quedo ou tiroche coa soila!

Mais o sancristán non lle fixo caso e voltou a mover as táboas e a soplar ás velas ô que o zapateiro xa casi morto repricou que se estuvese quedo que o non deixaba traballar.

Entón o sancristán tirou n'un intre coas velas e quedou a irexa as escuras escomenzando a

(1) Iste ven ser unha variante do que publicamos no número 29 co título de *Arriba difuntos*, anque o caso qu'eiquí se conta é outro difrente.

correr o zapateiro para a porta pero tan abrayado estaba que non daba co burato da fechadura e sin saber o que decia berrou.

¡Acodide aquí difuntos!

Ao que o sacristán que se estaba rindo a gargalladas repricou imitando a voz dos mortos ¡Alá vamos todos xuntos!

Ao mancer ô ir o crego a decir misa atopouse co zapateiro morto ao pe da porta co-a chave fortemente collida n'unha man.

Recollido no concello de Boiro por R. M. L.

NOTAS EN COL DA FESTA DE LAZA 3 MAYO

TODOL-OS anos noméase pra iste un Adán e mais unha Eva. O Adán é costume sexa un home vello e doado pra facer rire, a Eva ha de sere a rapaza mais bonita do lugar, cada ano distinta.

A Eva vai vestida toda de branco, cun traxe moi carregado d'adornos, co cabelo longo e solto, unha gimalda de froles e un cestiño de mazás.

O Adán con túnica branca, solta, e adornada con follas de figueira.

A festa é pol'a mañán. O Adán cos danzantes, vai buscal'a Eva a unha cova na praza, e todos xuntos van até a porta da irexa donde agardan a saida da procesión, póndose ô frente d'ela namentras ela dure, e dimpois o Adán acompaña a Eva até a sua casa donde a deixa, dimpois de beilar na praza.

Cando o Adán vai en percura da Eva, ô sair ésta ponse a beilar diante d ela faguendo piruetas pra ver de que a Eva se ría, ésta non pode rir e sin rir ten que estar até que chegue de volta da procesión â sua casa.

Na praza os mozos prantan o árbore mais outo que podan atopare, vanno buscar oito días denantes na festa e tráenno a lombo.

M. FUENTES CANAL

OS HOMES, OS FEITOS AS VERBAS

LIBROS

GUÍA DE GALICIA, por
RAMÓN OTERO PEDRAYO,
Madrid, Calpe, 1926.

VELEIQUÍ que cumpría, hoxe que Galiza emprincipia a sua vida de centro de turismo. A xente pedía hai tempo unha GUÍA DE GALICIA, coma pide un dicionario galego. A GUÍA de Otero, ha servir de podente axuda a cantos forasteiros ou da Terra, queiran coñecer ben Galiza. É unha sorte de sintética enciclopedia onde s'atopa en resume canto toca â nosa xeografía física e humán, historia, literatura, arte, etc. E esto, sen ser mais qu'unha Guía, se non propón outra cousa –manifesta o autor no prólogo– que ser un libro que sirva d'amigo e compaña do viaxeiro que chegue a Galiza co espríto aberto ás suas belezas naturás e artísticas, ás suas realidás presentes e pasadas. E pol-o tanto, ou quer ser, un libro de estriuta utilidade, e principalmente pa'os d'afora, pra orientar ó forasteiro na coñecencia direita do corpo e da y-alma de Galiza. Unha Guía com'as Guías Baedecker. Xa esto ten méreto en sí. A renacencia galega do século pasado figuera algún intento d'esto, com'a GUÍA DE GALICIA de Cesáreo Rivera, hoxe de ben escasa utilidade; en troques a renacencia autual apesares de ser hoxe mais sentida a necesidade, nonos ofercera ainda ningún emprendimento serio, fora da recent'sema de D. Heliodoro Gallego, referente solto ó percorrido dos camiños de ferro, cando agora o movimento de viaxeiros faise principalmente pol-as estradas, e algunha que outra Guía local, com'a de Sant-lago de Román Lopez. Mais ningunha Guía compreta de Galiza.

Ora, a de Ramón Otero ten un espríto ben mais ergueito e unha quentura ben diferente qu'a das millores Guías qu'o trafego internacional pon nas maus de turistas e pelegriñantes, por ben feitas qu'estean. Non é un tépedo catálogo de moimentos, hoteles, paisaxes e evocacións históricas. Ainda concebida e executada no feitio e disposición consagrada pr'esta caste de pubricacións - cousa obrigada pol-a precisión de meter en menos de 500 páxinas o que podía encher moitos volumes- vése n-il aixiña, non somentes ó home de cencia que sabe a un tempo ver e interpretal-as formas e as cousas da paisaxe, os estilos e o espríto

dos moimentos e a sua sinificanza histórica, os feitos humáns e os sentimentos e conceiciós fondas tendenzas qu'os moven, e ó artista, ó home de superior sensibilidade, que sinte co-a y-alma inteira, aguda e esperta coma poucas, a terra cuios aspeutos pinta e a raza cuias obras descrebe. E sinte unha e outra, e quérelles, non co amor puramente romántico con qu'un ama a terra allea qu'un percorre, ou co-a simpatía un pouco curiosa con qu'un ama ás outras xentes con qu'un convive, senón coma fillo que é d'esta Terra e continuador do sangue e da obra da raza que n-ela vive, por iso, Ramón Otero ha ser pr'o forasteiro qu'entre por Galiza adiante co seu libro na mau, non o monótono cicerone paroleiro, que repit'o que sabe da esterioridade das cousas, senon o señor qu'amostra ó hóspede a sua propia casa, gasalleiro e cordial.

Despois d'unha descripción da Terra galega, nos seus aspeutos xeológico, fisiográfico, antropoxeográfico, económico e adeministrativo, d'unha ausoluta novedade, cheo d'ideas e preciaciós ainda non ditas por ninguén, e no que é notabre o capítulo adicado á paisaxe, trai en 36 páxinas, unha cumprida síntese histórica, que recolle moitas cousas de historia interna e social dos séculos derradeiros, e despois un sustancioso resume do referente á Arte e Literatura. Todo esto forma a *Parte xeral*, que ten 136 páxinas, sendo a mais pequena. A *Parte descriptiva*, feita en intinerarios, partindo da liña do camiño de ferro do Norte, e logo dend'as vilas principás, pol-a terra adiante sen esquecer sitio ningún que teña intrés histórico, moimental, comercial ou pintoresco. A paisaxe ten de cote o seu papel, tantas vegadas deixado de mau pol-os autores. Mapas, planos de poblaciós, fotografías de moimentos, cidades e paisaxes, inzan o volume pr'escrareceren as alusiós do testo.

É libro que hase faguer preciso, non somentes a todol-os viaxeiros que veñan a Galiza, senón a todol-os galegos amantes da sua Terra.

LETRAS PORTUGUESAS

AS OBRAS PÓSTUMAS DE EÇA DE QUEIROZ

Acabamos de lêr «O Conde d'Abranhos», notas biográphicas por Z. Zagallo» a obra ultimamente pubricada do ademiredo Eça de Quiroz, o mais grande romanc's'a portugués, e o mais coñecido tamén dos galegos no idioma orixinal.

Esta novela amóstranos a espontaniedade, a limpidez con que escribía o primeiro novelista peninsular do século XIX, posto que tratándose sómente de un borrador escrito a lapis de primeira intención, un simple esbozo como advirte na introdución seu fill Xosé María, ten mesmo así un grande interés e belideza, ten sober todo vigorosos trazos d'o xenial humorismo que resuman as humanísimas e reales páxinas de todal-as suas obras.

No mesmo volume figura tamén un conto tráxico «A Catástrofe» que produz unha fonda impresión, unha emoción que, despois da pasada grande guerra, compréndese inda mellor en toda a sua intensidade estarrecedora.

Despois d'esta obra e de «A Capital», tamén xa pubricada, anúncianse cinco volumes mais: «*Alves e C.ia*», *A traxedia da rua das Flores*, *Páginas esquecidas*, *Notas de viagem* e *Correspondencia*. Todas elas, embora non sexan obras perfeitas, acabadas, pois que fáltalles o cuidadoso e detido ensamen do seu autor para retocalas, correxilas, enmendalas, con toda aquela pulcritude con que o inesquecido Eça de Queiroz aperfeizoaba os seues traballos denantes de os dar ao prelo para seren lanzados ao púbrico, son d'unha grandísima importancia para as letras lusitanas.

Alguen temeu que a pubricación d'estas obras inéditas do namorado da perfeición, poideran embazar, mais ben que lle dar un novo esprendor, o nome groríoso de Eça de Queiroz. Dende logo que elas non han de engadir mais loureiros á sona do autor d'aquel maravilloso *Crime do Padre Amaro*, mais para os que ademiramos o romancista estraordinario, e os que sentimos tamén aficiós literarias, esas obras descoñecidas que agora foron descubertas teñen un grande valer: o valer que todal-as obras de Eça de Queiroz empechan pol-a sinxeleza, pol-a grande naturalidade con que foron escritas por aquel grande creador que trazóu páxinas de vida verdadeira, ateigadas de poesía e de humanismo; e teñen tamén o mérito de nos amostrar a forma inicial como o grande artista esbozaba as suas novelas para despois, nun traballo quizaves mais intenso, adoalas, modificalas, ata chegar á perfeición con que as amostraba por romate nas librerías.

O Conde d'Abranhos tiña sido escrita no ano 79 durante a estancia do romancista en Dinan, e levou logo oculta, esquecida, corenta e cinco anos, ata que por fin descobriuna no Río Xaneiro o fillo de Ramalho Ortigão entre diversos papés do pai, que, como é sabido, era íntimo amigo de Eça de Queiroz, e colaborara co'ele n-aquele primeiro romance *O Misterio da Estrada de Cintra* que sen plano, sen método, sen documentos, sen se pôr d'acordo, escribiron e pubricaron en folletín no «Diario de Noticias», un en Lisboa e o outro en Leiria enviando cada un as suas llanas direitamente á imprensa.

Como ademiradores de Eça de Queiroz vemos con ledicia a aparición d'estes novos volumes.

LEANDRO CARRÉ

PEDRO BOSCH GIMPERA. LA PREHISTORIA DE LOS IBEROS Y LA ETNOLOGÍA VASCA. Pubricazón de Eusko Ikoskuntza. Sociedad de Estudios Vascos. San Sebastián, 1926.

O pobo vasco segue preocupando os investigadores. Despois das pubricazois liguristas de Schulten e do traballo de Schuchardt en col da decrinazón vasca veñen de aparecer tres novas contribucíois o estudo de aquela lingoa: unha de Meyer-Lübke, outra de Unlenbeck e outra do profesor de Leningrado N. Marr.

Bosch Gimpera levando na mau o seu feixe de feitos arqueolóxicos e antropoloxicos, sai o encontro dos lingüistas, companga o que se pode compangar e afasta o que é incompatibre cas concrusiois rexamente estabrecidas.

O pobo pirenaico antecesor do vasco, ocupaba pol-o menos dende o neolítico a zona montesia que vai da Cantabria a veiramar da provincia de Girona. A persoalidade de iste pobo, sinalase no neolítico, cultura das covas; no eneolítico, cultura pirenaica; na klade do Ferro, non iberismo dos Indigetas, Ceretas, Ausoceretas e Ausetanos e ainda no xeito de comportarse na Reconquista os condados pirenaicos.

O pobo vasco non se misturou endexamais fondamente cos iberos, embora recibise de lles e por meio do bordo setentrional da cultura de Almería todos aquiles elementos que trasformaron a sua vida de pegoreiros introducindo o mesmo tempo que os ouxetos, ideias e conceitos que precisaron pra sua eispresón verbas e formas tomadas da lingoa do pobo importador, cousa que viria espricar a iberizazón de abondo forte que sofriu o idioma euskaro.

Arreda dende logo Bosch, toda ideia de unha proisima unidade de orixe entre os vascos e certos pobos do Cpucaso, cousa que coida certa Marr, por resultar incompatibre cos feitos arqueolóxicos unha emigrazón de caucásicos que atinguira a nosa península.

Ó difrenzar arqueolóxicamente os iberos dos pirenaicos, estuda o ilustre profesor catalán, a orixe africana da cultura de Almería, pondoa en comparanza ca civilizazón neolítica do norte do Sahara.

É de tal xeito suxestivo iste estudo e tan numerosos os elementos aportados recentemente por Froebenius en col da Africa setentrional, que temos a seguranza de que o mestre Bosch Gimpera non deixara de emprendelo estesamente e ca sabenza, siso e metodo a que de cote nos ten afeitos. F. L. C.

P. BOSCH GIMPERA E L. PERICOT. LES CIVILISATIONS DE LA PENINSULE IBERIQUE PENDANT LE NEOLITHIQUE ET L'ENEOLITHIQUE, extr. de l'Anthropologie, vol. XXXV, 1925.

É unha sistematizazón de istes intresantes periodos feita a base dos fundamentais estudos pubricados xa pol-os autores n-outros libros e revistas, embora aparezan agora compretados os datos pol-as derradeiras descobertas arqueolóxicas e antropoloxicas.

Achase divido iste traballo nos capitulos seguintes: Introduction. Les ages anterieures au neolithique final et les peuples du Paleolithique superieur. La Civilisation Occidentale de la Peninsule. La Civilisation Centrale. La Civilisation d'Almeria. La Civilisation Pyrenéene. Le commencement de l'Age du Bronze: La Civilisation d'El Argar et son influance dans la Peninsule. L'Anthropologie de la Peninsule pendat le Neolithique et L'Eneolithique.

Coidamos inutel engader nin unha soia verba pra gabar a importanza e intrés de iste folleto, ben patentes nos tidoos dos capítulos e nos nomes dos autores. F. L. C.

Imprenta LAR. Real, 36 - A CRUÑA

Dr. MOSTEIRO

MÉDICO ODONTOLOGO

Medicina e Cirugía da boca -- Electricidade -- Rayos X

A Clínica Dental mais compreta de Galicia

SÁNCHEZ BREGUA, 5 1.º A CRUÑA

XASTRERÍA

CRECENTE IRMANS

A MILLOR DE GALICIA

REAL, 28 A CRUÑA

Apartado 67

Teléfono urbano 78
Id. interurbano 49

Fernández, Torres e C.ª

FERROS -- ACEIROS -- FERRETEIRÍA

MAQUINARIA AGRÍCOLA

Linares Rivas, 12 **A CRUÑA**

LUIS FÁBREGA

DROGUERIA E FARMACIA

Progreso esquina a Luis Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros RAFIUM

De mais dura qu'os de pruma e limpa millor

Véndense en todol-os estabrecimentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

Reloxeria ZENITH

Máquinas parlantes, Discos, Agullas

e Accesorios

M. Calviño

OURENSE

SOMBRERERÍA LEMUS

S. Andrés, 74-LA CORUÑA

A mais económica de Galicia

MERQUE VOSTEDE

SÍNTESE XEOGRÁFICA DE GALICIA

por Ramón Otero Pedrayo

SANATORIO QUIRURJICO

DIREITORES

Manuel Peña Rey

Ginecologia e Partos

José Mosquera Blanco

Cirugía geral

Especialista na gorxa, nariz e ouvidos

Situado frente á Alameda do Crucéiro, ten todal-as condicións precisas.—Prauticase toda crás d'operacións.—Dotedo de todol-os adiantos que pide a actual Cirugía.—Modernas instalacións de RAYOS X pra diagnóstico e RADIOTERAPIA superficial e fonda-con voltaxe de 250.000 voltios.—Aparello de Diatermia pra tratamento de Auexites, procesos inflamatórios, reumatismo, etcétera-Lámpara de cuarzo pra sol d'altitude e ultra-violeta pra tratamento d'escrofulosis, raquitismo, alopecias, eczemas, etcétera. Admítense embarazadas, e cóntase con material esterelizado pra fora de cibdade en casos d'urxencia.—Poden colaboraren todol-os compañeiros, previo consentemento dos direitores.

BODEGAS GALLEGAS PEARES E OURENSE

Viños finos de mesa: Tinto TRES RIOS Blanco BRILLANTE. LOS GALLEGOS blanco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18--Ourense

Augas bicarbonatado-sódicas de

M O N D A R I Z

FONTES DE GÁNDARA e TRONCOSO

Propiedade dos FILLOS DE PEINADOR

MONDARIZ—BALNEARIO está situado a 35 kilómetros de Vigo e a 20 das estaciós de Porriño e Salvatierra de Miño

O Hotel do Estabrecimento está aberto do 1.º de Mayo a 31 de Octubre

1000

F. ROMAN E SACO
DROGUERIA
e FARMACIA

Pereira, 19 — Teléfono 28
OURENSE

ADEQUIRA

SÍNTESE XEOGRÁFICA DE GALICIA POR R. OTERO PEDRAYO

TRES pesetas

SI LLE INTRESA

O MARISCAL

Lénda tráxica-histórica por

Ramón Cabanillas e Antón Villar Ponte

Pídao á Adeministración de LAR Real, 36 1.º - A Cruña 3'50 pesetas